

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΓΙΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Νεοφύτου Βάμβα 6 (3ος όροφος), 106 74 Αθήνα. Τηλ: 210-7233221-2, 210-7233216,
Fax: 210 7233217. E-mail: info@nchr.gr

Θέσεις ως προς την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος¹
--

Η ΕΕΔΑ συνήλθε αρχικά σε Ολομέλεια την 30^η Νοεμβρίου 2006 και άκουσε την εισηγήτρια, Αν. Καθηγ. κα Πηνελόπη Φουντεδάκη. Στη συνέχεια συνήλθε εκ νέου σε Ολομέλεια την 18^η Ιανουαρίου 2007 καθώς και την 25^η Ιανουαρίου 2007 και αφού άκουσε τις συμπληρωματικές προτάσεις επί της εισήγησης της κας Φουντεδάκη, του κ. Μποτόπουλου και του κ. Κτιστάκι, μελών της ΕΕΔΑ, καθώς και άλλων μελών της, αποφάσισε μετά συζήτηση, ενόψει της διαδικασίας αναθεώρησης του Συντάγματος, την υποβολή, κατ' άρθρο 1 παρ. 6 περ. (β) Ν. 2667/1998, όπως ισχύει, πρότασης προς την Κυβέρνηση και τη Βουλή σχετικά με την αναθεώρηση διατάξεων του Συντάγματος που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα της Επιτροπής.

1) Δημιουργία Συνταγματικού Δικαστηρίου

Άρθρο 100 - υπό αναθεώρηση

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, μετά συζήτηση αποφάσισε, κατά πλειοψηφία (με ψήφους 16 έναντι 1), να προτείνει προς την Αναθεωρητική Βουλή *τη μη αναθεώρηση του άρθρου 100.*

¹Την αρχική εισήγηση συνέταξε η κα Π. Φουντεδάκη, Αν.Καθηγ. Συνταγματικού Δικαίου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, αν. μέλος της ΕΕΔΑ, ως εκπρόσωπος της Αρχής Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων και η κα Χ. Μουκίου, Δικηγόρος Δρ.Ν., Επιστημονική Συνεργάτις ΕΕΔΑ. Την ευθύνη της μετέπειτα σύνθεσης του κειμένου είχαν ο κ. Κ. Μποτόπουλος, μέλος της ΕΕΔΑ ως εκπρόσωπος του ΠΑΣΟΚ και ο κ. Γ. Κτιστάκης, μέλος της ΕΕΔΑ ως εκπρόσωπος της Ελληνικής Ένωσης για τα ΔΑ.

Η Επιτροπή απεδέχθη το παρακάτω σκεπτικό της εισήγησης της καθ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου:

1. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει σχετικό κενό προς πλήρωση στο δικαϊκό μας σύστημα. Στη Γερμανία και Ιταλία, όπου μετά τον Β' παγκόσμιο πόλεμο ιδρύθηκαν Συνταγματικά Δικαστήρια, τα προηγούμενα καθεστώτα (φασιστικό και ναζιστικό) είχαν καταργήσει τον έλεγχο συνταγματικότητας.

Υπάρχουν πάντως Κράτη για τα οποία η ίδρυση τέτοιου συγκεντρωτικού Συνταγματικού Δικαστηρίου ανταποκρίνεται σε αυξημένες ειδικές ανάγκες. Τέτοια είναι τα Ομοσπονδιακά Κράτη, στα οποία υπάρχουν πολλά Συντάγματα-των ομόσπονδων κρατιδίων και της ομοσπονδίας-καθώς και Δικαστήρια των κρατιδίων αρμόδια για την ερμηνεία τους. Είναι φανερό ότι σε αυτά γεννούνται αυξημένα ζητήματα για την ερμηνευτική εναρμόνιση των σχετικών διατάξεων είτε Συνταγμάτων κρατιδίων μεταξύ τους, είτε κρατιδίου με το Ομοσπονδιακό Σύνταγμα. Βεβαίως τέτοια δεν είναι η περίπτωση της Ελλάδας.

Στην Ελλάδα λειτουργεί από το 1870 διάχυτο σύστημα ελέγχου της συνταγματικότητας από όλους τους βαθμούς των δικαστηρίων. Μετά την προηγούμενη μεταρρύθμιση του Σ προστέθηκε και το ΑΕΔ ώστε ο έλεγχος να είναι εντελώς πλήρης.

2. Το διάχυτο σύστημα λειτουργεί με επιτυχία και είναι πολύ πιο δημοκρατικό από το συγκεντρωτικό του ενός Συνταγματικού Δικαστηρίου.

Στη χώρα μας, όλοι οι πολίτες που προσφεύγουν σε οποιοδήποτε βαθμό της Δικαιοσύνης και όλοι οι δικαστές έχουν δικαίωμα και καθήκον να εξετάζουν τη συνταγματικότητα των διατάξεων που αφορούν τη συγκεκριμένη υπόθεση. Και έχουν συνηθίσει πια να αισθάνονται ως αυτονόητα αναγκαία την εναρμόνιση νόμου και πράξης με το Σύνταγμα σε κάθε συγκεκριμένη δικαστική υπόθεση που γεννάται σχετική αμφιβολία.

3. Είναι απαραίτητο το Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας να έχει μέλη αποκλειστικά δικαστικούς.

Η διάκριση των τριών ανεξάρτητων εξουσιών στη χώρα μας αποτελεί σαφή συνταγματικό κανόνα.

Το προτεινόμενο νέο 'Δικαστήριο' και μάλιστα ως ανώτατο περιλαμβάνει και πρόσωπα άσχετα με τη δικαστική ιδιότητα.

4. Κατ' ανάγκην όλα τα μέλη του νεοσύστατου αυτού σώματος θα διοριστούν από την εκτελεστική (ίσως και τη νομοθετική) εξουσία, πράγμα όχι ενισχυτικό της ανεξαρτησίας των μελών του.

5. Ουσιαστικά με την ίδρυση του Συνταγματικού Δικαστηρίου προστίθεται και νέος βαθμός δικαστικού ελέγχου. Εξ άλλου ο ισχυρισμός ότι μπορεί εξ αρχής ένα δικαστήριο χαμηλότερου βαθμού να απευθυνθεί στο Συνταγματικό Δικαστήριο και να λύσει το θέμα συνταγματικότητας νωρίτερα, δεν σημαίνει καθόλου συντόμευσή της διαδικασίας. Διότι η συρροή σχετικών ερωτημάτων που θα δημιουργούνταν στο ολιγομελές Συνταγματικό Δικαστήριο θα είναι τέτοια, που κατ' ανάγκη θα γεννήσει μεγάλη βραδύτητα στην έκδοση της κρίσης του.

6. Εξ άλλου ο ισχυρισμός για την αναλογικότητα οργάνου προς εξέταση της συμμόρφωσης της νομοθεσίας μας με τους δεσμευτικούς κανόνες του ευρωπαϊκού και του διεθνούς δικαίου δεν νομίζουμε ότι ευσταθεί.

Η εξέταση συμμόρφωσης νομοθετικών και εκτελεστικών πράξεων με την ευρωπαϊκή και διεθνή νομοθεσία που μας δεσμεύει πραγματοποιείται από τα δικαστήριά μας και σε τελευταίο βαθμό από τα ευρωπαϊκά και διεθνή δικαστήρια.

7. Η ανάθεση σε αυτό το όργανο καθορισμού των αποδοχών των δικαστών, αρμοδιότητα που ως τώρα έχει το ειδικό όργανο του άρθρου 88 παρ. 2 Σ, δημιουργεί για τους δικαστές όλων των υπολοίπων βαθμών ένα είδος εξάρτησής τους από αυτό ακόμη και για τις νομικές-δικαστικές κρίσεις του, πράγμα όχι απίθανο ιδίως λόγω ιδιάζουσας σύνθεσης, διορισμού κλ. του νέου αυτού οργάνου.

Επίσης διατυπώθηκαν μία μειοψηφούσα άποψη από την κα Καλούδη και μία αποκλίνουσα από την κα Αντωνίου ως εξής:

Κα Καλούδη: Με την προτεινόμενη αναθεώρηση του άρθρου 100 του ισχύοντος Συντάγματος προωθείται η λύση της δημιουργίας ενός Συνταγματικού Δικαστηρίου με ιδιαίτερα περιορισμένες αρμοδιότητας. Η ως

άνω τροποποίηση ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων αποτελεί πάγιο αίτημα στην ελληνική έννομη τάξη.

Η πρόταση για δημιουργία Συνταγματικού Δικαστηρίου διευκολύνει τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων, που είναι έργο δύσκολο και απαιτεί πλήρη συναίσθηση της ευρείας ελευθερίας κινήσεως του νομοθέτη, αλλά και της υπεροχής του Συντάγματος από ένα «ειδικό» δικαστήριο. Μάλιστα για το μέλλον θα ήταν ιδιαίτερα θετικό, αν πραγματοποιούνταν μία νέα συνταγματική αναθεώρηση προς την κατεύθυνση ενός πλήρους Συνταγματικού Δικαστηρίου, κατά το πρότυπο του Ισπανικού και του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, διότι κατά τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων η συμβολή του δικαστή στη λειτουργία του κράτους δικαίου και της δημοκρατίας είναι ιδιαίτερα πολύτιμη.

Κα. Αντωνίου: Η προτεινόμενη αναθεώρηση του άρθρου 100 παρά το γεγονός ότι κάνει λόγο για Συνταγματικό Δικαστήριο αποτελεί μικρή παρέμβαση στον μέχρι τώρα τρόπο άσκησης του ελέγχου συνταγματικότητας των νόμων. Σε ένα κανονικό συνταγματικό δικαστήριο με πλήρεις αρμοδιότητες ανήκει η άσκηση αφηρημένου ελέγχου συνταγματικότητας, είτε προληπτικού είτε κατασταλτικού, η επίλυση διαφορών συνταγματικών οργάνων, αλλά και η εκδίκαση ατομικών προσφυγών κατά νόμων. Με τον τρόπο αυτό το Συνταγματικό Δικαστήριο θα μπορούσε να πραγματώσει την αρχή του κράτους δικαίου, κυρίως όσον αφορά τα δικαιώματα μειοψηφίας.

Εάν το άρθρο 100 Σ χρήζει τροποποίησης τότε αυτή θα πρέπει να γίνει προς την κατεύθυνση της εισαγωγής ενός πλήρους Συνταγματικού Δικαστηρίου, με δεδομένο ότι η διάταξη του άρθρου 100 -ως έχει σήμερα- δίνει διέξοδο στην αβεβαιότητα και ανασφάλεια δικαίου (πρβλ. παρ. 1 περίπτωση ε), δίνει δε και το όπλο στα χέρια του ΑΕΔ να ακυρώσει διάταξη νόμου (παρ. 4).

2) Προστασία του περιβάλλοντος
Άρθρα 24 και 117 - υπό αναθεώρηση

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, μετά συζήτηση και έντονη αντίδραση στην προτεινόμενη τροποποίηση, αποφάσισε κατά πλειοψηφία (με ψήφους 16 έναντι 1) να προτείνει προς την Αναθεωρητική Βουλή *τη μη αναθεώρηση των άρθρων 24 και 117, για τους παρακάτω λόγους :*

Το περιεχόμενο των προτάσεων τροποποίησης των άρθρων 24 και 117 Σ προκαλεί κατάπληξη.

Από το 2001, έτος που έγινε η προηγούμενη μεταρρύθμιση του Συντάγματος, μέχρι τώρα μεσολάβησαν διεθνώς ακραία καιρικά φαινόμενα, αριθμητικά πολύ αυξημένα, πρωτοφανούς έντασης και τεράστιων καταστροφικών συνεπειών. Και στη χώρα μας επίσης, λιγότερο βαριά, αλλά πάντως πολύ σημαντικά (κατακλυσμιαίες βροχές, χαλάζι κ.λπ. σε συνδυασμό με ξηρασία και κλιματολογικές αλλαγές ασυνήθεις). Επί πλέον σοβαρές ασθένειες (καρδιαγγειακές και ιδίως καρκίνος) κατέστησαν επιδημικές.

Εξ άλλου, κατά το χρονικό αυτό διάστημα διαπράχθηκαν εμπρησμοί δασών πρωτοφανούς καταστροφικής έκτασης (π.χ. Κασσάνδρα Χαλκιδικής, Λέσβος, Άνδρος κ.λπ.) που τόσο η έναρξη της πυρκαγιάς από πολλές εστίες συγχρόνως όσο και η αντιμετώπιση της μαρτυρούν ότι πρόκειται για εμπρηστικές ενέργειες αποσκοπούσες στην ανοικοδόμηση των καμένων δασικών εκτάσεων.

Στο ίδιο χρονικό διάστημα εξ άλλου ενισχύθηκαν οι επιστημονικές διαπιστώσεις για τη βασιμότητα της συνάρτησης όλων αυτών των ακραίων καιρικών φαινομένων με τη ρύπανση της ατμόσφαιρας, την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, ιδίως των δασών, και την επακόλουθη αλλαγή του κλίματος. Αλλά και τη δυσμενή επίδραση αυτών των φαινομένων στην υγεία των ανθρώπων.

Ειδικά στην Ελλάδα με θλίψη παρατηρούμε τη συνεχή δασοκτόνο δραστηριότητα επιχειρηματιών, φυσικών ή νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου.

Είναι κοινό μυστικό ότι ειδικά η Αθήνα και τα περίχωρά της υποφέρουν από αφόρητη ρύπανση. Εν τούτοις το πράσινο, δάση ή άλση, και οι ελεύθεροι χώροι στο κέντρο και στα περίχωρά της εξαφανίζονται συστηματικά.

*Με αυτά τα δεδομένα περιμέναμε **αύξηση της προστασίας του περιβάλλοντος γενικά και των κάθε είδους δασικών εκτάσεων ειδικότερα**, όχι μείωση που σαφέστατα προτείνεται, και όχι ενθάρρυνση και επιβράβευση των εμπρηστών που σαφώς εκφράζουν οι προτεινόμενες τροποποιήσεις του άρθρου 24 και της ερμηνευτικής του δήλωσης και του άρθρου 117 παρ. 3 και 4.*

Επί πλέον εκφράζεται ρητώς στις προτάσεις μεταρρύθμισης αποδοκιμασία και διάθεση μείωσης της ισχύος του μόνου μέχρι σήμερα αποτελεσματικού υπερασπιστή των δασικών εκτάσεων και του περιβάλλοντος γενικά στη χώρα μας, δηλαδή του Συμβουλίου Επικρατείας.

Σημειώνεται ωστόσο πως σύμφωνα με τη γνώμη ορισμένων μελών, η υποστήριξη της μη αναθεώρησης του άρθρου 24 με το φόβο της εκμετάλλευσής του με τρόπο επιβαρυντικό για το περιβάλλον δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη τη θέση πως η ισχύουσα διατύπωση είναι η καλύτερη δυνατή.

Επίσης διατυπώθηκαν μ;ία μειοψηφούσα άποψη από την κα Καλούδη και μία αποκλίνουσα από την κα Αντωνίου ως εξής:

Κα Καλούδη: Το άρθρο 24 του ισχύοντος Συντάγματος υπήρξε μια διάταξη πρωτοποριακή για την εποχή της, η οποία καταλαμβάνει τόσο το φυσικό όσο και το πολιτιστικό περιβάλλον, με ειδική περίπτωση ρύθμισης τα δάση και τις δασικές εκτάσεις στην παρ. 1, το πολεοδομικό και οικιστικό περιβάλλον στις παρ. 2, 3, 4 και 5, και το πολιτιστικό περιβάλλον στην παρ. 6.

Πέραν των θετικών στοιχείων που εισήγαγε το ως άνω άρθρο στην έννομη τάξη μας, προκάλεσε μ;ία σειρά από προβλήματα, κυρίως όσον αφορά στη διάκριση μεταξύ δάσους και δασικής έκτασης, που οδήγησαν σε υπερβολική καθυστέρηση της διαδικασίας για τη σύνταξη κτηματολογίου, δασολογίου και χωροταξικού σχεδίου. Η προωθούμενη αναθεώρηση του άρθρου 24 είναι αναγκαία, διότι με τις διορθωτικές παρεμβάσεις που προτείνονται, θα

συνδυασθεί με μεγαλύτερη επιτυχία η αποτελεσματικότερη προστασία των δασών και δασικών εκτάσεων με τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Κα Αντωνίου: Πέραν από τον λόγο προαγωγής της Εθνικής Οικονομίας με αγροτική ανάπτυξη ή άλλη χρήση των δασών και δασικών εκτάσεων ο χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός συνιστούν σπουδαίους λόγους δημοσίου συμφέροντος που μπορούν να αλλάξουν τον προορισμό (μόνον) των δασικών εκτάσεων, τη στιγμή που τα δάση εξακολουθούν να διαφυλάσσονται και να είναι περιορισμένοι οι λόγοι παρέμβασης σε αυτά. Η συνδυασμένη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 24 Σ που αφορούν το εθνικό δασολόγιο και τη χωροταξική αναδιάταξη της χώρας μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πρόταση της Νέας Δημοκρατίας εν προκειμένω ευρίσκεται προς την ορθή κατεύθυνση.

Από την άλλη πλευρά βεβαίως το χρονικό σημείο της 11^{ης} Ιουνίου 1975 για τη θεμελίωση του δασικού η μη χαρακτήρα μίας έκτασης δεν μπορεί να αποτελεί στοιχείο συνταγματικής διάταξης, διότι συνιστά ένα πραγματικό στοιχείο, που αποδίδει τη πραγματική κατάσταση εκτάσεων κατά ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο και συνεπώς συνιστά ένα τυχαίο γεγονός.

3) Κράτος και θρησκευτική ελευθερία

Άρθρο 3 - υπό αναθεώρηση

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, μετά συζήτηση αποφάσισε κατά πλειοψηφία (με ψήφους 16 έναντι 2 και μίας λευκής) να προτείνει προς την Αναθεωρητική Βουλή την αναθεώρηση του άρθρου 3.

Με την παρατήρηση ότι το πλέγμα των διατάξεων που αφορούν τη σχέση «Κράτους-Εκκλησίας», επηρεάζει την άσκηση της θρησκευτικής ελευθερίας και έχει οδηγήσει σε πολλαπλές καταδίκες την Ελλάδα (βλ. σχετική έκθεση Π.3. που είχε υιοθετηθεί από την ΕΕΔΑ, εν συνόλω, το 2001), καθώς και ότι ορισμένες ισχύουσες ρυθμίσεις υπερβαίνουν ακόμη και τις συνταγματικές διατάξεις χωρών που έχουν επίσημη εκκλησία (π.χ.

Δανία, Νορβηγία, Ηνωμένο Βασίλειο), προτείνεται να αναθεωρηθεί το άρθρο 3 του Συντάγματος με τους εξής δύο τρόπους:

είτε

1. «1. Η Ελλάδα δεν αναγνωρίζει επίσημη θρησκεία. Η κρατική δράση διέπεται από την αρχή της θρησκευτικής ουδετερότητας, η οποία, κατά την χάραξη των επιμέρους πολιτικών οφείλει να λαμβάνει υπόψη τις θρησκευτικές πεποιθήσεις της πλειοψηφίας του ελληνικού λαού.

2. Νόμος ορίζει το νομικό καθεστώς των θρησκευτικών κοινοτήτων εντός της ελληνικής Επικρατείας και τις σχέσεις τους με τις Αρχές.

3. Οι κανόνες εσωτερικής διοίκησης της Εκκλησίας ορίζονται από τον εσωτερικό κανονισμό της και οφείλουν να είναι ξένοι προς πολιτικές σκοπιμότητες και επιδιώξεις που δεν συμφωνούν με τις διατάξεις του Συντάγματος, διεθνώς αναγνωρισμένων αρχών και κανόνων των δικαιωμάτων του ανθρώπου.»

είτε

2. Να προστεθεί φράση που θα αντιμετωπίζει το ζήτημα προβλημάτων που δημιουργεί ο όρος «**επικρατούσα θρησκεία**».

Άρθρο 13 - υπό αναθεώρηση

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί² ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 13, η οποία έχει ως εξής:

- α. Διαγραφή του εδ. (γ) της παρ. 2. : «Ο προσηλυτισμός απαγορεύεται.»
- β. Κατάργηση της παρ. 5.: «5. Κανένας όρκος δεν επιβάλλεται χωρίς νόμο, που ορίζει και τον τύπο του...»

² Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

Άρθρο 33 - υπό αναθεώρηση

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί³ ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 33, η οποία έχει ως εξής:

Η παρ. 2 να αντικατασταθεί ως εξής: «Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, πριν αναλάβει την άσκηση των καθηκόντων του, δίνει ενώπιον της Βουλής όρκο, το περιεχόμενο του οποίου ορίζεται με νόμο.»

Άρθρο 59 - υπό αναθεώρηση

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί⁴ ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 59, η οποία έχει ως εξής:

Προτείνεται η κατάργηση της παρ. 2 και η τροποποίηση της παρ. 1 ως εξής: «Οι βουλευτές πριν αναλάβουν τα καθήκοντά τους δίνουν στο βουλευτήριο και σε δημόσια συνεδρίαση όρκο, το περιεχόμενο του οποίου ορίζεται από τον Κανονισμό της Βουλής.» Υπάρχει ήδη το προηγούμενο με την υπόθεση Buscarini κατά Αγ. Μαρίνου (1999) για παρόμοιο θέμα στο Δικαστήριο του Στρασβούργου.

- 4) Ανάπτυξη προσωπικότητας-αποφυγή διακρίσεων- ελάχιστο
εγγυημένο επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης

Άρθρο 5 - υπό αναθεώρηση

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, μετά συζήτηση αποφάσισε κατά πλειοψηφία (με 12 ψήφους έναντι 5) να προτείνει προς την Αναθεωρητική Βουλή την αναθεώρηση του άρθρου 5 ως εξής:

³ Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

⁴ Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

α) Προσθήκη στην παρ. 2: «Όλοι όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια... ή πολιτικών πεποιθήσεων και προστατεύονται από κάθε διάκριση ιδίως λόγω φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσας, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής σε εθνική μειουότητα, περιουσίας, γευνήσεως ή άλλης καταστάσεως».

(Προσθήκη εμπνεόμενη από το άρθρο 14 της ΕΣΔΑ)

β) Προσθήκη νέας παραγράφου με το ακόλουθο περιεχόμενο: «Μετανάστες και πρόσφυγες απολαμβάνουν όλων των δικαιωμάτων που τους αναγνωρίζονται κατά το διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο

γ) Προσθήκη νέας παραγράφου με το ακόλουθο περιεχόμενο: «Το Κράτος μεριμνά ώστε κάθε πολίτης να απολαμβάνει ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης»

5) Κατάργηση θανατικής ποινής

Άρθρο 7.3.β

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί⁵ ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 7.3 β, η οποία έχει ως εξής:

Προτείνεται να καταργηθεί η θανατική ποινή και για τα κακουργήματα τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν.

Το 2001 αναθεωρήθηκε η διάταξη και απαγορεύτηκε η θανατική ποινή εκτός των κακουργημάτων τα οποία τελούνται σε καιρό πολέμου και σχετίζονται με αυτόν. Ωστόσο, έχει μεσολαβήσει η κύρωση του 13ου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, από την Ελλάδα το 2004,⁶ με την οποία έχει καταργηθεί ολοσχερώς η θανατική ποινή, οπότε είναι αυτονόητο πως πρέπει να καταργηθεί η σχετική αναφορά στο Σύνταγμα.⁷

⁵ Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

⁶ Ν. 3289/2004 (ΦΕΚ Α' 227 26.11.2004) Κύρωση του Πρωτοκόλλου αριθμ. 13 στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Προστασία των ΔΤΑ και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, σχετικά με την κατάργηση της θανατικής ποινής σε όλες τις περιστάσεις

⁷ Βλ. συν. Ι., σελ. 82 επ., όπου αναπτύσσεται η σχετική πρόταση της ΕΕΔΑ.

6) Περιουσία- αποζημίωση
Άρθρο 17 - υπό αναθεώρηση

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί⁸ ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 17, η οποία έχει ως εξής:

*Προτείνεται η αναθεώρηση σε τρία σημεία: **Πρώτο**, να απαλειφθεί η νέα ειδική ρύθμιση για τη δυνατότητα εκτέλεσης δημοσίων έργων με απλή παροχή «πλήρους εγγύησης» και πριν από την καταβολή οποιασδήποτε αποζημίωσης στους δικαιούχους (νέο εδάφιο στην παρ. 4 του άρθρου 17, που προστέθηκε με την Αναθεώρηση του 2001)⁹. Εάν παραμείνει, θα ανοίξει μετά βεβαιότητα ο δρόμος για νέες προσφυγές και καταδίκες της Ελλάδας, όπως δείχνει η σχετική πλούσια νομολογία του ΕΔΔΑ σε πολλές αντίστοιχες περιπτώσεις στην Ιταλία, με πρόσφατη, του 2006, την υπόθεση Scordino κατά Ιταλίας.¹⁰*

***Δεύτερο**, να κατοχυρωθεί συνταγματικά η περιουσία στο σύνολό της, όλα τα περιουσιακά δικαιώματα συμπεριλαμβανομένων και των ενοχικών, όπως έκρινε ο Άρειος Πάγος, ήδη το 1998, που στηρίχθηκε για την απόφασή του στο άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Ζητείται, έτσι, να κατοχυρωθεί συνταγματικά και η πνευματική ιδιοκτησία και το κληρονομικό δικαίωμα.*

***Τρίτο**, να προστεθεί μετά την παρ. 4 του άρθρου 17 το εξής νέο εδάφιο: «Ολική ή μερική αποζημίωση προβλέπεται και στις περιπτώσεις ουσιωδών περιορισμών του δικαιώματος άσκησης της ιδιοκτησίας, οι οποίοι επιβάλλονται χάριν δημόσιας ωφέλειας, ιδίως της προστασίας του περιβάλλοντος και δεν συνιστούν απαλλοτρίωση, καθώς επίσης και σε περίπτωση υπέρμετρων περιορισμών των λοιπών περιουσιακών δικαιωμάτων χάριν δημόσιας ωφέλειας, όπως νόμος ορίζει».¹¹*

⁸ Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

⁹ Ανομολόγητη αιτία της θέσπισης ήταν τα ολυμπιακά έργα. Τη μη ψήφιση είχε ζητήσει το 2001 η ΕΕΔΑ, βλ. συν. Ι, σελ.85 επ.

¹⁰ Βλ. Scordino v. Italy , (Appl: 36813/1997), ECHR 29.03.06.

¹¹ Είναι η διατύπωση της πρότασης της ΕΕΔΑ, του 2001, βλ. συν. Ι, σελ. 85 επ. όπου υπάρχει εκτενέστατη και πειστικότερη αιτιολογία της τότε ομόφωνης απόφασης της ΕΕΔΑ.

7) «Επαγγελματικό» ασυμβίβαστο
Άρθρο 57 – υπό αναθεώρηση, παρ.1.γ.

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί¹² ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 57, η οποία έχει ως εξής:

Προτείνεται να διαγραφεί το τρίτο εδάφιο της παρ. 1.: «Τα καθήκοντα του βουλευτή είναι επίσης ασυμβίβαστα με την άσκηση οποιουδήποτε επαγγέλματος. Νόμος ορίζει τις δραστηριότητες που είναι συμβατές με το βουλευτικό αξίωμα, καθώς και τα σχετικά με τα ασφαλιστικά και συνταξιοδοτικά ζητήματα και τον τρόπο επανόδου των βουλευτών στο επάγγελμά τους μετά την απώλεια της βουλευτικής ιδιότητας. Οι δραστηριότητες του προηγούμενου εδαφίου σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να περιλαμβάνουν την ιδιότητα του υπαλλήλου ή του νομικού ή άλλου συμβούλου σε επιχειρήσεις των περιπτώσεων α' έως δ' της παραγράφου αυτής.»

Στην Αναθεώρηση του 2001 θεσπίστηκε αυτό το καταρχήν απόλυτο επαγγελματικό ασυμβίβαστο, με αμφιλεγόμενη από τότε χρησιμότητα. Την απόφαση έλαβε η Αναθεωρητική Βουλή, χωρίς να έχει προταθεί η συγκεκριμένη ρύθμιση στην προτείνουσα Βουλή, άρα οι βουλευτές όταν εξελέγησαν δεν γνώριζαν ότι θα άλλαζε το νομικό τους καθεστώς. Το θέμα έγινε ευρύτατα γνωστό λόγω της προσφυγής στο Στρασβούργο του εκλεγέντος ως βουλευτή και απωλέσαντος την έδρα του Α. Λυκουρέζου,¹³ ο οποίος και δικαιώθηκε (κρίθηκε ότι η διάταξη είναι αντίθετη προς το άρθρο 3 του Πρώτου Πρωτοκόλλου) με βασικό επιχείρημα τον επελθόντα αιφνιδιασμό από τη ρύθμιση. Παράλληλα, και η πολιτική τάξη, που είχε ψηφίσει με μεγάλη πλειοψηφία το 2001 υπέρ της ρύθμισης, φαίνεται πλέον να έχει αλλάξει άποψη, έτσι ώστε να καθίσταται τόσο από νομική όσο και από πολιτική άποψη αναγκαία η εξάλειψη του συγκεκριμένου ασυμβίβαστου.

¹² Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

¹³ Κατέθεσε προσφυγή στις 9.10.2003 (*Lykourazos v. Greece* - Application no. 33554/03), μετά από την απόφαση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου (3.7.2003) που επιβεβαίωσε την απώλεια της βουλευτικής του θέσης.

8) Βουλευτική ασυλία- ακαταδίωκτο

Άρθρο 62 - υπό αναθεώρηση

Μετά από πρόταση του Προέδρου, όλα τα παρόντα μέλη της ΕΕΔΑ αποδέχθηκαν την εισήγηση που τους είχε υποβληθεί¹⁴ ως προς την αναθεώρηση του άρθρου 62, η οποία έχει ως εξής:

Η ισχύουσα διάταξη έχει πλούσιο και θεσμικά δυσάρεστο παρελθόν ως προς την εφαρμογή της. Από το 1975 έως το 2002 απορρίπτονταν από τη Βουλή όλες οι αιτήσεις άρσης ασυλίας, περίπου 750, με εξαίρεση τρεις. Από το 2002 έως τον Μάιο 2006, που επιδιώχθηκε η αλλαγή της πρακτικής, επί 39 εισαγγελικών προτάσεων για άρση της ασυλίας μόνο 5 έγιναν δεκτές. Η χρησιμότητα του θεσμού της βουλευτικής ασυλίας δεν αμφισβητείται, αντιθέτως χωρίς αυτήν δεν διασφαλίζεται η ανεξαρτησία του βουλευτή. Το πρόβλημα τίθεται όταν κάποιος στερείται το ατομικό του δικαίωμα να προσφύγει στη Δικαιοσύνη σε περιπτώσεις που καταφανώς δεν σχετίζονται με την βουλευτική ιδιότητα, σε αντίθεση με την διάταξη του άρθρου 20 του Συντάγματος (δικαίωμα παροχής δικαστικής προστασίας και δικαίωμα ακρόασης των διαδικών) και το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ.¹⁵

Υπάρχουν δύο σημαντικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ ¹⁶ που κρίνουν ότι η άρνηση των νομοθετικών σωμάτων στην Ιταλία να άρουν την ασυλία βουλευτή για αδικήματα που δεν έχουν σχέση με την άσκηση των κοινοβουλευτικών καθηκόντων στερεί το δικαίωμα των μηνυτών να προσφύγουν στη Δικαιοσύνη, με συνέπεια να παραβιάζεται το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ περί του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη. Το πολύ πρόσφατο και καταλυτικό υπέρ της πρότασης της ΕΕΔΑ για τροποποίηση των διατάξεων που αφορούν την βουλευτική ασυλία είναι η ομόφωνη απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στην υπόθεση *Τσαλκιτζή κατά Ελλάδας*,

¹⁴ Βλ. υποσημείωση 1, σελ. 1.

¹⁵ Άρθρο 6 παρ. 1. ΕΣΔΑ: «Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσις του δικασθῇ δίκαιως, δημοσία και εντός λογικῆς προθεσμίας υπό ανεξαρτητοῦ και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίσῃ εἴτε ἐπὶ τῶν ἀμφισβητήσεων ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, εἴτε ἐπὶ του βασίμου πάσης ἐναντίον του κατηγορίας ποινικῆς φύσεως. ...»

¹⁶ *Cordova v. Italy*, 30.1.2003 και *De Jorio v. Italy*, 3.6.2005.

της 16.11.2006.¹⁷ Η υπόθεση αφορά ανέγερση μεγάρου γραφείων, με άδεια του 1996, που ανακάλεσε το Δημοτικό Συμβούλιο τον επόμενο χρόνο, και ο Δήμαρχος ζήτησε, το 1997, 70 εκατομμύρια δραχμές για να δώσει άδεια συνέχισης του έργου. Ο επιχειρηματίας αρνήθηκε, προσέφυγε στο ΣτΕ, κέρδισε την υπόθεση και κατέθεσε μήνυση κατά του Δημάρχου για εκβιασμό, δωροδοκία και άλλα, τον Νοέμβριο 2001. Ο Δήμαρχος είχε στο μεταξύ εκλεγεί βουλευτής και η Βουλή αρνήθηκε να άρει την ασυλία του τον Μάρτιο 2002. Με δεύτερη μήνυση το 2003 και δεύτερη αίτησή του ο Εισαγγελέας ζήτησε από την Βουλή την άρση της ασυλίας, που δεν έγινε δεκτή από την Βουλή τον Φεβρουάριο του 2004. Η απόφαση του Δικαστηρίου ήταν η καταδίκη της Ελλάδας για την παραβίαση του άρθρου 6 παρ.1 της ΕΣΔΑ για την δίκαιη δίκη, λόγω αδυναμίας πρόσβασης σε δικαστήριο.

Γι' αυτό προτείνονται τα εξής:

Πρώτο, η 2η υποπαράγραφος παραμένει ως έχει, με διαγραφή του «δεν», δηλ. «Η άδεια θεωρείται ότι δόθηκε (διαγράφεται το **δεν**), αν η Βουλή δεν αποφανθεί μέσα σε τρεις μήνες αφότου η αίτηση του εισαγγελέα για δίωξη διαβιβάστηκε στον Πρόεδρο της Βουλής».

Δεύτερο, προστίθεται νέα, 2η, υποπαράγραφος: «Η άδεια δεν δίνεται, αν η Βουλή διαπιστώσει ότι αυτή ζητείται για πολιτικούς λόγους. Η άδεια ζητείται από τον εισαγγελέα, αν αυτός κρίνει ότι πρέπει να ασκηθεί ποινική δίωξη»

Τρίτο, η 4η υποπαράγραφος γίνεται 5η και αναθεωρείται ως εξής: «Δεν απαιτείται άδεια για τα αυτόφωρα κακουργήματα. Επίσης, δεν απαιτείται άδεια της Βουλής για εγκλήματα που έχουν τελεσθεί πριν από την προκήρυξη των εκλογών, κατά τις οποίες έχει εκλεγεί ο βουλευτής.»

Αθήνα, 31 Ιανουαρίου 2007

¹⁷ *Tsalkitzis v. Greece* (Appl. 11801/04), ECHR 16.11.2006.